

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԵԳԻՈ ՄԱԳԻՍՏՐԱՆԻ ՏԵՍԻՍԷՐ

Ասէ Տէր ցեղիա. Ելցես դու վաղիւ և կացցես ի լերին անդ առաջի Տ'առն և ահա Տէր անցցէ, և Հողմ մեծ ուժգին՝ որ զլերինս քակիցէ և զվէմն խորտակիցէ առաջի Տեառն, և ոչ ի Հողմն Տէր, և յետ Հողմոյն շարժումն, և ոչ ի շարժմանն Տէր. և յետ շարժման Հուր, և ոչ ի Հուրն Տէր. և յետ Հոյն ձայն մեղմոյ օդոյ (և աստ է Տէր): Եւ եղև իբրև լուաւ ցեղիա՝ ծածկեաց զերեսս իւր մաշկեկաւն, և ել: (Երբորդ Թագ. ԺԹ. 11—13):

Ամենագորեղ ապացոյցներից մէկը Ս. Գրոց ցաւալի տգիտութեան, որ տիրապետում է մեր Հայրենիքում, այն թեթեամտութիւնն է, որով դատում են Հին Ուխտի Աստուծոյ մասին: Ես այս ասում եմ ոչ թէ միայն ամեն ինչ դատապարտող այն քննադատութեան մասին, որ անցեալ դարից սկսած յարձակում է Աստուածաշնչում նկարագրուած ամենահրաշալի դէպքերի վերայ և որ առանց աշխատելու նոցա Հոգեւոր նշանակութիւնը հասկանալու, գտնում է նոցա մէջ առիթ ստոր ծաղրածութեանց համար, այլ և այն գիտութեան մասին, որ հաւատացնում է, թէ ինքն աւելի ծանրութեամբ վերաբերում է գործին—և ինձ զարմացնում է այն, թէ որպիսի նախապաշարմունքներով նա ղեկավարուում է: Այսպէս այն կատարեալ ստուգութիւնն, այն սուրբ մտերմութիւնն, որով Ս. Գիրքը պատմում է, նկարագրում է թուլութիւնքն և անկումն Աբրահամի, Յակոբի, Մովսէսի, Դաւթի՝ Հրէից ազգի այս սիւների, որոնց ազգային Հպարտութիւնն, եթէ Ս. Գիրքը սորա գործը լինէր, յայտնի բան է այդպէս չէր ներկայացնիլ մեզ, նոյնպէս և բոլոր Ս. Գրոց յատուկ իւրատեսակ եղանակը պատմութեան առիթ են տալիս առանց տատանման այն բոլոր յանցանքների և զանցա-

ռութեանց համար պատասխանատու համարելու Աստծուն իրան, որին այդ մարդիկ երկրպագում էին, առանց մտածելու, թէ արդեօք հաւանութիւն գտնում էին այդ վարմունքները նրանից, առանց ուշադրութիւն դարձնելու, որ նա՝ Աստուած դատապարտած է նրանց և որ բոլոր յանցաւորները ենթարկուած են փորձութեանց և ապաշխարանաց ծանր և վշտալի խրատներին: Կամ որովհետեւ Եհովան մարդկութեան վերաբերմամբ ունեցած իւր նախախնամութեան ճանապարհներում իբրեւ գործիք գործ է դնում Խորայելացւոց ազգին, ենթարկում է սրան աստուածպետական վարչութեան, ուրեմն և օրէնքներին, որոնք, ինչպէս և ամեն քաղաքական և պետական օրէնքները, պէտք է հաստատուին զօրութեամբ, այս պատճառով Եհովայի մէջ կամենում են տեսնել միայն պատժող — վրէժինդիր Աստուած, նրան են վերաբերում այն նեղ շրջահայեցողութիւնն, այն ատելութիւնն, այն յանցաւոր գործերն, որ Խորայել խառնում էր այն գործի կատարելուն հետ, որ նորա վերայ դրած էր նախախնամութիւնն և մոռանում են, որ մինչև անգամ այն ժամանակ, աստուածպետութեան հովանաւորութեան ներքոյ, նրան յատուկ յաւիտենական ճշմարտութիւնը, սէրն և ողորմածութիւնը, պայծառապէս երևում են Հին Ուխտի մէջ հազարաւոր տեղերում, որ նորա մէջ երբեմն երևում է կատարեալ անտարանական հեղովիւն և սէր և որ լսելով մարգարէների շատ խօսքերը մարդ կարծում է թէ նստած է Յիսուսի Քրիստոսի ոտների մօտ: Ի՞նչ միջոց այն պատճառով, որ Խորայելի այդ Աստուածը յայտնելով իրան իւր Որդւով ծաւալեց մեր վերայ իւր լոյսն բոլոր լուութեամբ, մենք կարհամարհենք այն Աստուածային լոյսն, որով լուսաւորում է Հին Ուխտի մէջ: Կէսօրի լոյսը արդեօք կարող կլինի ստիպել մեզ, որ մոռանանք արշալոյսի Հիանալի գեղեցկութիւնը: Ո՛չ, եղբարք, մենք և այն խորհրդաւոր ստուերի մէջ, որով գեռ նա իրան շրջապատում է, երկրպագում ենք Արահամի, Մովսէսի, Նդիայի և Դաւթի Աստծուն, որովհետեւ նա մեզ համար է և միշտ կլինի այն Աստուածն, որին յայտնեց և անտարանեց մեզ Յիսուս Քրիստոսը:

Իմ յայտնած միտքը ներշնչած է ինձ այն պատմութիւնն, որից

առած եմ վերեն առաջ բերած իմ բնաբանս և ես պնդում եմ, որ զննելով նրան և հասկանալով նորա իսկական միտքը, դուք էլ ինչ նման կտեսնե՞ք նորա մէջ հիանալի ճաշակն՝ այն անտարանական յայտնութեան, որով Աստուած մեզ տուեց ճանաչելու Իրան այնպիսի, որպիսին նա է:

Այս պատմութիւնն առած է Եղիա մարգարէի կենսագրութիւնից: Եղիան Աստուածպետութեան ժամանակի ճշմարտութեան պաշտպանների իսկական պատկերն է:

Ընդհանուր կոապաշտութեան ժամանակ նա բամբոջապէս լի է Աստուծոյ փառաց դադափաբներով, նա վառուում է այս սիրով, նա այլ սէր չէ ճանաչում, նա կամենում է վերականգնել Եհովայի թաղաւորութիւնն և այս գործողութեան մէջ նրան ոչինչ չէ կանգնեցնում, մարմնոյ և արեան ոչ մի կապանք: Ինչպէս Յովհաննէս Մկրտիչն, որ իննը դարից յետ կլիկի նորա անուան և գործի յաջորդը, նա էլ է ոգեպէս պճում, զարգանում է անապատում:

Նա դուրս է գալիս այստեղից, որպէս զի Երեւի Աբաբի պալատում, որպէս զի այստեղ յայտնէ Աստուծոյ բարկութիւնն, և այս ժամանակ նորա ձայնը որոտում է, Աստուծոյ դատաստանը հետեւում է նորա խօսքին, որ այնքան զօրեղ է և կարող, որ ժողովուրդն ազահոութեամբ լսում է նրան, նա հրաւեր է կարդում բաճաղի քուրմերին, մերկացնում է նոցա խաբեբայութիւնն և կոտորել է տալիս նրանց առանց ինչայելու: Եւ ահա այս ժամանակ նա կարող էր կարծել, որ հասել է Տիրոջ թագաւորութիւնն, որովհետեւ ժողովուրդը սկսաւ կոչել նորա անունն և Կարմելում ամբողջ օրը շարունակ լսում էին ամբոխի աղաղակները՝ ճէրն է Աստուած, ճէրն է Աստուած:

Բայց ահա Մի օրուայ ուրախութիւնից յետ կեանքի սովորական ընթացքը կրկին սկսում է շարունակուիլ, Աբաբը նոյն Աբաբն է, Յեզաբէլն էլ նոյն Յեզաբէլն և ամբոխն, որ ըրպէսպէս յափշտակուած էր մարգարէի եռանդով, անձնապաշտ է լինում անյագութեամբ կոապաշտական արիւնային և զեղի ծեսերի ազդեցութեանց: Այն ժամանակ Եղիան, ինչպէս ամեն քերմ, եռանդոտ հոգիք մի ծայրահեղութիւնից միւսն է անցնում, նրան տիրում է

յուսահատութիւնն, նորա հաւատն աղօտանում է: Աստուած նորա համար, կարծես, անտեսանելի է դառնում, Տիրոջ ճանապարհները նրան անհասանելի են դառնում, նա տրտնջում է Աստուծոյ դէմ, որ սա մոռացել է իւր գործը: Ո՛րպէս հեշտ էր Աստուծուն պաշտպանել գործը, հարուածել նրանց, որոնք նրան ատում են և այսպէս վերջ տալ ջնջման գործքին, որ սկսուեցաւ Կարմիրում. բայց ոչ, երկինքը չէ բացուում, Աստուած լուում է, Յեզաբէլն առաջուայ պէս հզօր է և մարգարէի կեանքը վտանգի մէջ է:

Նշխան յուսահատուած փախչում է. նորա հոգին յոգնած է կեանքից, նա իրան անապատում ուզում է թաղել: Նա գնում է դէպի հարաւ, որքան կարելի է հեռու հրէից երկրից, ուր նա ի զուր պատերազմում էր ճշմարտութեան համար, նա ցանկանում է, որքան հնար է, հեռու լինիլ այդ ապերախտ և ունայնատէր ազգից, նա գրնում է մինչև Քորէբ, նրան հարկաւոր են այս անսահման անապատը, այն մերկ ու տխուր դագաթներն, այդ տրտում և վայրենի բնութիւնն, որ համապատասխան է նորա հոգեկան վիճակին: Այստեղ նա ցանկանում է մեռնել և երբ նրան առանձնութեան մէջ էլ հետևող Աստուծոյ ձայնը կոչում է նրան՝ ինչո՞ւ դու այստեղ ես, Նշխան, նա պատասխանում է Աստծուն տրտում տրտնջանօք, նա դժգոհում է նորա դէմ, որ չէ պաշտպանել իւր գործն, որ կոչելով նրան՝ Նշխային ի պատերազմ, որ ամենածանրն է, թողել է նրան միայնակ մարտնչելու:

Նշխարը, չդատապարտէ՞ք մարգարէին, մինչև անգամ նորա յուսահատութեան մէջ ես տեսնում եմ նախանձախնդրութեան նոյն ոգին, որով բորբոքւում է նորա հոգին, նա դայթակղում է նրանով, ինչով դայթակղւում են մեծ հոգիք, որոնց կրծում է լափում է ճշմարտութեան և սրբութեան ծառաւր: Տա՛ր Աստուած, որ մեր օրերում էլ տեսնէինք, թէ և այնպիսի մոլորութեանց շնորհիւ, որպիսիք նորանն էին, նորա նման հաւատացեալներ:

Անտաքբեր հոգիք ոչինչ չեն հասկանալ Նշխայի ոգւոյ վրդովմունքից, որովհետև նոքա չունեն բարձր վսեմ գաղափար, որին ձրգտում լինէին բոլոր հոգւով, որովհետև Աստուծոյ թագաւորութեան երկրիս վերայ հաստատութիւնն է, որոյ մասին նոքա ամենից քիչ

Հոգում են, որովհետեւ նոցա Հոգին երբեք չէ բորբոքուում ցանկութեամբ, որ արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնը յաղթանակեն, ուստի և նոքա դիւրութեամբ հաշտուում են այս երկրի իրերի ընթացքի հետ, վճռելով իրանց մէջ, թէ իրանք անկարող են փոխելու այդ ընթացքը. նոցա հայեցակէտով իմաստութիւնն այն է, որ չդիմադրեն մարդոց կարծեաց, որպիսիք և լինէին սոքա և նոքա այսպիսի համոզումն ամենընտիրն են համարում և փիլիսոփայութիւններէց ամենիմաստունը:

Ի՞նչ հարկ կայ բարեփոխել աշխարհս, ինչ հարկ է նախապաշարմունքներն ու կրքերը գրգռել իւր դէմ, երբ կարելի է, առանց այդ գործելու, ապրել երջանիկ և անդորր կերպով: Ուստի և նոքա անուանում են մոլեռանդութիւն այն ամենն, ինչ որ նոցա հասկացողութիւնից բարձր է և եղիայի նման մարդիկ, երբ էլ սոքա յայտնուէին երկրիս երեսին, նրանց անմիտներ կթուին: — Իայց եթէ մարդս միայն եռանդով ցանկանում է ճշմարտութեան յաղթանակին, եթէ նա տանջուում է, տեսնելով, որ Աստուծոյ անունը չէ պաշտուում, նրան իրան վայել փառքը չէ տրուում և որ արդարութիւնն ոտնակոխ է լինում, այդպիսի մարդն առաջ բերած պատմութեան մէջ կտեսնէ իւր կենսագրութիւնն և մարգարէի վշտի մէջ իւր անձնական թախիծը կնկատէ:

Ինչ թուում է, թէ այսպէս փորձուեցան առաջին դարերի քրիստոնեայք, երբ նոքա ակնկալութիւնից յետ, որ ընդհանրացած էր նախնական եկեղեցու մէջ, թէ անյապաղ պիտի լինի Յիսուսի Քրիստոսի երկրորդ գալուստն ու Յայտնութիւնն իւր բոլոր փառքով, տեսան որ ճշմարտութիւնը ստիպուած է յամրութեամբ և տակաւ առ տակաւ նուաճելու Հոգիք, պաշտպանելու իւր գործը կեսարների առաջ, երբ նոքա տեսան, որ եկեղեցին դժուարութեամբ է աճում և ենթարկուած է նոյն պայմաններին, որոց ենթարկուած են և մարդկային հաստատութիւնք, և որ նա վերջինների նման ունի իւր թուլութիւնքն ու թշուառութիւնքը, տեսան, որ նա՝ եկեղեցին, երբեմն տկարանում էր պատերազմում և երբեմն էլ հալածանաց ժամանակ ունենում էր հաղարաւոր հետեալներ իրանից:

Նոյն փորձութիւնն է և մեր օրերում նոցա համար, որոնք յոյս

ունէին տեսնելու Աւետարանի յաղթանակն, եկեղեցու տարածումն, քրիստոնէից միութիւնն, որոնք խմբուած լինէին իրանց տիրոջ խաչի պատուանդանի մօտ, մի խօսքով տեսնելու մէկն այն մեծ կրօնական շարժողութեանց, որոնք փրկում են հոգիք և աշխարհը, բայց որոնք ստիպուած են տեսնելու այն, ինչ որ մենք ենք տեսնում, այն է մի Հասարակութիւն անտարբեր դէպի կրօնն և մինչև իսկ սրբապիղծ, բաժանեալ, թոյլ, առանց մեծամեծ եռանդների, առանց սուրբ ձգտումների և տեսնելու, որ Աստուծոյ արքայութեան յաջողութիւնն ըստ երևոյթին կախուած է բոլորովին արտաքին դիպուածներէ՝ ըրից և մարդկային գործից։ Եւ ահա այս ամենը տեսնելով, Հաւատը տատանուում է։ սրտերը վրդովում են, մարդիկ սկսում են երկբայել, ինչպէս երկբայում էր Եղիան Աստուծոյ ներգործութեան մասին աշխարհիս վերայ, Եղիայի նման մոռանում են նոքա Նորա կամբի յայտնութեան հետքերն անցեալում և եթէ վրդովման այս ընդհանուր պատճառների հետ միանան մասնաւոր փորձութիւնն, երկարատեւ անարդարութիւնն, որոյ ճշման ներքոյ մարդս տանջուում է, ծանր, անբացատրելի, յանակնկալս Հարուածող թշուառութիւնն, այն ժամանակ այս նեղութեանց պատճառով մինչև անգամ ոգւով ամենագորեղ անձանց կրծքից էլ դուրս կ'թռչի վշտի և տրտնջանաց աղաղակն. այս տանջանքները նրանց յուսահատութեան կարող են Հասցնել։

Քրիստոնեայք, որ տեսած էք այս փորձութիւնքը, դուք գիտէք և այն, թէ որքան սարսափելի են դոքա. բայց և այնպէս, Համարձակուում ձեզ ասել, որ այսպիսի վշտերն — ընտրեալների վշտեր են։ Նատ աւելի վատ կ'լինէր, թէ դուք Հաշտուէիք նորա հետ, ինչ որ կատարուում է ձեր շուրջն, եթէ դուք ձեզ լաւ և թեթեւ զգայիք այն աշխարհում, ուր Աստուծուն իրանց Համար օտար են ճանաչում, եթէ դուք կարողանայիք սառնութեամբ վերաբերուելու դէպի այն բոլոր անարդարութիւնքն, դէպի այն բոլոր տանջանքներն ու անզգամութիւններն, որոնց մենք ամեն քայլում Հանդիպում ենք, եթէ ձեզ գոհացնէր այս կեանքն ու աշխարհն այն կերպարանքով, որ տուել է նրանց մեղքը։

Աւետարանն ասում է. երանի, որ քաղցեալ են և ծարաւի վասն արդարութեան:

Այո՛, վշտանալ և տանջուիլ, ինչպէս տանջուում էր Նդիան, Յովհաննէս Մկրտիչն, ինչպէս տանջուում էր Պօղոս — այս է ամենընտիրն ու ամենամեծը երկրիս վերայ. որովհետեւ միայն այս պայմանով կարելի է Աստուծոյ մարմնարութիւն գտնել: Տեսնենք ինչպէս խրատում է Աստուած Նդիային և այն խրատի մէջ որոնենք և նրանից առնունք մեզ զօրութիւն:

Եւ ասաց Աստուած Նդիային. «Ե՛ւ և կա՛ց լերան վերայ Տիրոջ առաջ». մարգարէն կատարում է Հրամանը: Կանգնած Քորեբ լերան գլխին, որտեղից նա տեսնում է անապատն ու երկինքը, սպասում է, որովհետեւ Տէրը կերեւի նրան և կխօսի նորա հետ:

Նա նայում է և ահա Հորիզոնում բարձրանում են փոշու ամպեր, շնչում է անապատի ուժգին Հողմն, ինչպիսիք լինում են արեւելքում:

Երկինքը շուտ ծածկուում է մռայլ և կապտագոյն ծածկոցով: Հողմի կատաղի և երկար շառաչման հետեւում է փոթորիկը, ծառերը խորտակուում են և արմատախիլ լինում. ժայռերն տատանուում են, անապատի աւազն ալեկոծուում է շարժուն բլուրների նման, ինչպէս կատաղած ծովի ալիքը — փոթորիկն անցնում է բայց «ոչ ի Հողմն է Տէր»:

Նա էլի նայում է և ահա նորա աչքերին, որոնք արդէն աղօտ են տեսնում, թուում է, թէ Հորիզոնը շարժուում է . . . ժայռերը դողում են, երկիրը պատառուում է, լեռուն, որոյ վերայ կանգնած է, կարծես, շրջում է, հիմքից տատանուում է — սա շարժումն է, երկրաշարժ է, որ անդունդն'ը է բաց անում, որոնք պատրաստ են ամեն ինչ կլանելու: Մի քանի րոպէ բնութիւնն ենթարկուում է այս զարհուրելի սարսափին. բայց «ոչ ի շարժմանն է Տէր»:

Նդիան էլի նայում է, և ահա մի արտասովոր լոյս լուսաւորում է նորա տեսած բոլոր տարածութիւնն, երկնային հուր պատել է երկիրս: Հրդեհի շառագոյն բոցը, մըրկի խաւարի մէջ փայլելով, կայծակի արագութեամբ շարժուում է, վազում է, օձի նման գալարուում է լերան զառկվայրներում, այրում է չորացած խոտն ու

Հողմի խորտակած ծառերը: Կարճ միջոցում բոլորը շրջապատած է կրակի հեղեղով, որոյ կիզիչ ալիքները, պտոյտներ անելով, բարձրանում են դէպի երկնքի մույլ կամարը: Նշխան զարհուրած ընկերուհի է, բայց «ոչ ի հուրն է Տէր»:

Փոթորիկ, երկրաշարժ, հրդեհ — ո՞չ ապաքէն այս ամենն էր խնդրում Նշխան, երբ նա, վշտացած և յուսահատած, տրտնջում էր Աստուծոյ դէմ Նորա անգործունէութեան և Նորա անհասանելի լուութեան համար: Նա չէր ասում արդեօք Նրան այսպէս. «վեր կաց Տէր, պաշտպանիր Քո դորժդ, ջնջիր Քո թշնամեացդ երկրիս երեսից, ինչպէս փոթորիկը տանում է անապատի առաջն, ոչնչացնու Նրանց Քո բարկութեամբ, ինչպէս յարդ այրիր Նրանց»: Եւ ի՞նչ. նա տեսաւ այս հզօր, անդիմադրելի և սարսափելի գօրութիւնն եւ փոթորկի մէջ, որ իւր անդիմադրելի ուժով ամեն ինչ տեղահան էր անում, եւ երկրի ի հիմանց շարժման մէջ, եւ հրոյ մէջ, որ ջնջեց բոլորն, ինչոր անվնաս մնացել էր փոթորկից: Այս գօրութիւնը նա տեսաւ, նա դողում էր. բայց այստեղ չէր Տէրը: Ո՞ր է ուրեմն. նա և ո՞րպիսի երեւոյթի մէջ Նշխան կարող է տեսնել Նորաներկայութիւնը:

Մարգարէն շուտով կիմանայ այս:

Փոթորկի զարհուրելի երեւոյթն անցաւ. Նորա շառաւիւնը դադարեցաւ:

Այդ շառաւիւնն տեղ տիրեց խաղաղութիւնը, կայծակի գարսափեցնող փայլին փոխարինեց օրուայ պայծառ և զովարար լոյսը: Երկինքը կրկին երեւեցաւ, արեւելքի թանձր կապուտակ և թափանցիկ երկինքը. բնութիւնը, կարծես, վերածնում է, նա առելի ճոխ է և լի բերկրութեամբ և հովիտների խորքից մինչև Քորերի գագաթն և մինչև այն այլն, ուր թագնուել էր Նշխան. մեղմ հողմոյ ձայն է լսուում, լսուում է Աստուծոյ շնչամբ Նոր կենդանութիւն առած բնութեան շարժումն: Նշխան դուրս է գալիս իւր միայնութեան տեղից. Նորա հոգին, որ վրդոված էր սարսափից, այժմ պատած է անբացատրելի յուզմամբ, նա լի է անդորրութեան, թարմութեան, զօրութեան և ուրախութեան հիանալի զգացմամբ: Նորա հոգին չշարժեցին խստութեամբ ոչ փոթորկի շառաւիւնն և ոչ էլ բնութեան խառնաշփոթութիւնը: Այդ մեղմ օդի (հողմի) ձայնի մէջ

նա ճանաչեց Աստուծոյ ներկայութիւնն և մաշկեակով ծածկելով իւր երեսը նա խոնարհում է իւր գլուխն և նրկրպագում Տէրը:

Այսպէս, եղբարք, միթէ ես իրաւունք չունէի պնդելու այն, ինչ որ ասացի, միթէ Հին Ուխտից առած այս պատմութիւնը չէ տալիս Հրաշալի եղանակով նախազգալու այն բարձր յայտնութիւնն, որ Աստուած պէտք է տար մարդկութեան Աւետարանով: — Այն Աստուածն, որոյ ներկայութիւնն Նղիան գիտէր ճանաչել միայն Նորա արդարութեան և բարկութեան գործողութեանց մէջ, վրէժխնդրութեանց Հզօր Աստուածը, Հարուածելով և պատժելով դեռ ևս չէ ասում իւր վերջին խօսքը:

Նա ուղարկում է իւր Հրեշտակներին Հողմոց թւերի վերայ և Հրոյ բոցն իրան ծառայեցնում. բայց և այնպէս Նա ոչ այն փութորկի մէջ է, որ ամեն ինչ խորտակում է, ոչ այն կրակի մէջ է, որ ամեն ինչ լափում է, և եթէ Սինայի վերայ տուած օրէնքն, եթէ Իսրայելացոց ազգին տուած Աստուածպետական կառավարութիւնն աշխարհիս Համար Նորա սրբութեան և արդարութեան յայտնութիւն էին, պէտք է դար այն օրն, երբ նա կ'յայտնէր աշխարհին, որ Նորա անունը Սէր է:

Նղիան դեռ ևս չի ըմբռնել խորին և իսկական իմաստն այս տեսլեան, որ Նորա Հասկացողութիւնից բարձր է և նորանով, որ ինչ Հետեւում է անմիջապէս վերը պատմածին, Տէրը յայտնում է նրան միայն մասամբ Նորա նշանակութիւնը:

Այսպէս, Նա Հրամայում է նրան դառնալ իւր ճանապարհով և երթալ Ազայէլի, Յէուլի և Նղիսէի մօտ, որոնք երեքն էլ կղաւնան Նորա վրէժխնդրութեան գործիքներ և կ'պատժեն Աբաբին, Յեզաբէլին և կռապաշտ ազգին:

Ազայէլ, Յէուլ և Նղիսէ — սոքա Հողմ, շարժումն և Հրդեհ են, որոնք Տէրը կղրկէ, երբ Հարկաւոր կտեսնէ. . . . այսպէս Աստուած կ'ներգործէ, կ'Հասնի վերջապէս Նորա բարկութեան օրը. բայց Նղիան պէտք է գիտենայ, որ Նորա վերջին խօսքը վրէժխնդրութիւն չի լինիլ: Այս սարսափելի գործողութեան մէջ Աստուած չի յայտնուիլ կատարելապէս և Նորա իսկական յայտնութիւնը դեռ անպագայումն է:

Այս յայտնութիւնը, եղբարք, մենք նրան տեսանք: Ո՛րպիսի բարի աւետիք է, որոյ նախատիպն էր այն մեղմ հողմոյ ձայնն, որ լրսեց մարգարէն: Ականջ դրէ՛ք և այն գիշերն, որոյ յիշատակն այսօր տօնում ենք, *) ի միտ առէք Հրեշտակաց այն երգն, որ իջնում է երկնքից Բէթզէհէմի դաշտը. «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»: Մօտեցէ՛ք այս օրօրոցին, ուր Աստուծոյ մեծութիւնը միացաւ մարդկային ստորնութեան հետ, զննեցէ՛ք այս մանկան, որ երկրիս ամենաչափաւորներէ մէջ ծնաւ, ոչ մի երկրաւոր փայլ չէ շրջապատում նրան, ոչինչ ձեզ նրանից չէ հեռացնում, այստեղ ձեզ ոչ մի բան երկիւղ չէ ազդում. այստեղ ամեն ինչ պարզ է և ճոխ արտաքինով չէ յափշտակում մարդուս. մինչդեռ Հէնց այստեղ երկնքի և երկրի Աստուածն իսկապէս յայտնեց իրան աշխարհիս և Բէթզէհէմի այս աղքատիկ մանրից կծազի աշխարհիս փրկութիւնը: Նա կաճի — նա, որոյ ծնունդը գրեթէ աննկատելի կերպով անցաւ . . . նա կաճի, ըստ մարգարէին, իբրեւ մի քնքոյշ ձող . . . ոչ մի արտաքին փայլ չի շրջապատիլ նրան, ոչ մի բան չի յիշեցնիլ սպառնալից մեծութիւնն այն պատժող Աստուծոյ, որին կոչում էր Նդիան. այն արքայական գաւազանի փոխարէն, որ երազում էին Հրէայք Մեսիայի համար, նա կրճէ իւր ձեռքում եղէգն, յաղթողի պսակի փոխարէն նորա գլխին կդնուի փշեայ պսակ. նորա ձայնը չի սպառնալ փոթորկի և որոտման շառաւիղնի նման. ո՛չ, նա կաւետէ ներողութիւն, խաղաղութիւն և փրկութիւն: Նա կասէ երկրիս վշտացեալներին. «Նկէ՛ք առ իս, ես Հեզ եմ և խոնարհ սրտով»: Իւր թշնամեաց համար նա կունենայ միայն աղօթք և իւր խաչողներէ՝ սուրբ օրհնութիւն. նա կանարդուի, կանպատուի, Հայհոյանաց բաժակը կխմէ և վերջապէս կմեխուի անարգանաց փայտի վերայ — բայց այս անչափ անպատուութեանց մէջ նա ցոյց կտայ աշխարհին ցայտմ չտեսնուած մեծութիւն, սիրով տարած յաղթութեան մեծութիւն, մեծութիւն սիրոյ առ մերձաւորս, մեծութիւն, որ անձնագոհութեան է հասնում . . .

Ոչ մի բանի հետ անհամեմատելի մեծութիւն կփայլի նորա արիւ-

*) Այս քարոզը ասած է 1865 - ին Փրկչի ծննդեան երեկոյին:

Նոս գլխի շուրջը և այս լուսթեամբ տանջուող զոհի մէջ մարդ-
կութիւնը կճանաչէ իւր թագաւորին: Այն ինչոր չէին կարող գործել
ու զօրութիւնն և ոչ էլ երկիւղը, կկատարուի Նորա խաչով . . .
խղճերը կյուզուին, սրտերը կկակղանան, եկեղեցին կհիմնուի,
մարդկութիւնը կվերանորոգուի և նոր ծննդով ծնուած մարդիկ կը-
սկսեն հաստատել երկրիս վերայ Աստուծոյ թագաւորութիւնը, նո-
ցա՝ մարդոց հասարակութիւնը՝ կաճի, ղեկավար իրան ունենալով
հաւատը, սէրն և յոյսը, նա ազգեր կնուաճէ և եկեղեցին տասն և
ութը դարերից յետ փրկութեան աւետիքը կքարոզէ աշխարհիս
ամեն երկիրներում, սպասելով այն օրուան, երբ խաղաղած աշ-
խարհումս կլինի մի հովիւ և մի հօտ: Եղբարք, այս փրկող սիրոյ
յաղթանակի առաջ խոնարհենք մեր գլուխն և երկրպագենք Աս-
տուծուն Եղիայի նման, որովհետև յիրաւի այստեղ է Տէրը:

Այսպէս մենք տեսանք այն Հիանալի տեսլեան իսկական բուն նշա-
նակութիւնը, մենք գիտենք թէ ինչ կնշանակէ այն «մեղմ օդոյ»
ձայնն, որ Եղիայի Հոգին սուրբ երկիւղածութեամբ լցրեց մենք գի-
տենք, որ Աստուած սէր է: Այժմ մնում է մեզ նկարագրած դէպ-
քից հանել մի քանիսն այն խրատներից, որոնք ծածկած են Նորա
մէջ:

Ամենից առաջ ուսանենք չքննելու յաւիտենական Աստծուն: Ինչ-
պէս ասացինք, յաճախ Աստուծոյ երկայնմտութիւնը զարմացնում է
մեզ, Նորա լուսթիւնը մեզ անբացատրելի է թուում: Ինչո՞ւ նա
չէ գործում, հարցնում ենք մենք. ինչո՞ւ նա թոյլ է տալիս դիմա-
դրելու ճշմարտութեան, ինչո՞ւ նա թոյլ է տալիս յարձակուել և
երբեմն և հարուածելու նրանց, որոնք նրան հաւատարիմ են: Ին-
չո՞ւ նա թոյլ է տալիս, որ չարիքը յաղթէ և զօրանայ: Թէև այս
մեր բերանը չէ խոստովանում, մեր յուզուած, անհամբերութեամբ
լի սիրտը կոչում է Նորա արդարադատութիւնը, գուցէ և աղօթում
է, որ Նորա բարկութիւնը յայտնուի . . . Ո՛հ Նորա բարկութիւնը . . .
Ո՛հ եղբարք, Եղիան այս բարկութիւնը կոչելիս չգիտէր այն, ինչ որ
մենք գիտենք. նա չէր տեսել Սուրբին և Արդարին խաչի վերայ
մեռնելիս, նա չէր ճանաչում ողորմածութեան այն զօրութիւնն, որ
ատելութիւնից հօգու է և որով նուաճուեցան սրտերն ու հիմնուե-

ցաւ Աստուծոյ արքայութիւնն երկրիս վերայ:

Նորա բարկութիւնը կոչել . . . ի՞նչ պատասխանել կարող կլինէինք, եթէ սա առաջ մեր վերայ շարժուէր: Արդեօք մենք աւելի պակաս արժանի ենք այս բարկութեան, քան նոքա, ոյք մեզ վրդովում են և դրդուում: Եթէ մենք կշռենք բոլոր մեր ստացած բարերարութիւնքը, մեզ լուսաւորող շնորհատու լոյսն, այն երկայնմտութիւնն, որ մեզ պահպանել է, բոլոր այն դէպքերն, երբ մենք ակնյայտնի վտանգից ազատուել ենք, և եթէ ողորմած Աստուծոյ մեզ ցոյց տուած այս բոլոր խնամոց դէմը դնենք այն բոլորն, ինչ որ մենք գործել ենք — դիմադրութիւն, ապերախտութիւն, ստորնութիւն, ծածուկ մեղքեր, գուցէ և եղեռնագործութիւնք, այն ժամանակ, եղբարք, կարող ենք արդեօք, հՀամարձակե՞նք արդեօք կոչելու վրէժխնդրութեանց Աստծուն: Առաւել ուրախանանք, որ արդար դատաստանի օրը յետաձգուում է, ուրախանանք, որ թէ այլոց և թէ մեզ մնում է ժամանակ ապաշխարելու, ժամանակ փրկութեան: Յիշենք, որ մարդկային բարկութիւնը չէ կարող չափ լինել Աստուծոյ արդարադատութեան և չարին յաղթելու համար, Հետեւե՛նք Աստուծոյ Նախախնամութեան օրինակին, որ թէև կարող էր ամեն ինչ ընկճել զօրութեամբ, բայց աւելի ցանկանում է յաղթել սիրով:

Այս խրատի Հետ միասին ես իմ առած բնաբանի մէջ գտնում եմ եւ միութարութեամբ լի իմաստ էլ: Ո՞վ մեզանից քննելով մարդկութեան պատմութիւնն կամ իւր սեպհական կեանքն, երբեմն չէ ընկել անհաւատութեան տարակուսանաց մէջ, որովհետեւ նոցա՝ մարդկութեան և իւր պատմութեանց զննութեան մէջ, նա ի զուր որոնել էր Աստուծոյ Նախախնամութեան Հետքերը: Այսպիսի ընկերում ո՞վ մեզանից չէ ցանկացել իմանալ Աստուծոյ, Սրան միայն յայտնի գաղտնիքի մեկնութիւնը, այո՛, Նորա անհպանելի և ծածուկ ճանապարհների գաղտնիքի, որոնք մեզ վրդովում էին: Եւ ահա այս գաղտնիքը Աստուած յայտնում է մեզ Եղիայի տեսեան մէջ, այս գաղտնիքը սէրն է:

Սէրը վերջնական և վսեմ բացատրութիւնն է Աստուծոյ գործողութեանց մարդկութեան պատմութեան և մեր իւրաքանչիւրիս անհատա-

կան կեանքի մէջ, սէրն և ոչ բարկութիւնը, սէրն և ոչ վրէժխնդրութիւնը, թէև մեր սիրան երբեմն այլ բան է ենթադրում և խորհում: Բայց և այնպէս հասկացէ՛ք, եղբարք, որ թէև Աստուած սէր է, բայց մենք պարտական ենք յիշելու, որ եւ հողմի եւ երկրաշարժի և ամեն ինչ ուրնչացնող կրակի ուղարկողն էլ Նա է: Հաւատարմով Աւետարանին, երկնչե՛նք մոռանալու Տիրոջ հզօր բազուկն և Նորա մասին թոյլ և մեր ժամանակի ոգուն շատ համաձայն գաղափար կազմելու: Ոչ և մեզ համար Տէրն է թագաւորում, և մենք Հաւատում ենք, որ Նա է կառավարում ազգերի կեանքն և որ բոլոր աշխարհն յուզող — արեւոծող վստիւխութիւնք Նորա Հրամանով են, Նրանից կարգադրած են . . . : Եւ մի՞թէ Նորա դատաստանի այս արտայայտութիւնը տեսանելի չէ լինում մարդկութեան պատմութեան մի քանի յայտնի էջերում, երբ մենք, ինչպէս պատահեցաւ Բաղդասարի՝ Հետ, սորա տուած խնջոյքի ժամանակ Բաբելոնում, ճանաչում ենք այն խորհրդաւոր աջն, որ գրում է մահուան դատաւիճիւ անօրէն պետութեանց համար: Երբ ընկնում է Նինուէն կամ Բաբելոնը, երբ խորտակուում են հսկայական հզօր պետութիւնք, մի՞թէ սորա մէջ մենք չենք տեսնում Աստուծոյ դատաստանը: Երբ Յիսուս Քրիստոսին սպանող Երուսաղէմն ոտնակոխ է լինում Հեթանոսներից, երբ Հերկուում է այն տեղն, ուր կանգնած էր Նորա Հոյակապ տաճարն և արքորուած Իսրայէլը թափառում է բոլոր աշխարհիս երեսին, զարմացնելով պատմաբանին աշխարհիս երեսին իւր միակ, անօրինակ վիճակով՝ արդեօք մենք սոցա մէջ չե՞նք տեսնում կատարումն այն զարհուրելի խօսքերի թէ՛ արիւն Նորա ի վերայ մեր և որդոց մերոց եղիցի: Երբ նոյն իսկ Հռոմէն, որոյ անկումն Յայտնութեան գաղտնատես Ս. Յովհաննէսն չորս դար առաջ գուշակեց, առնուեցաւ բարբարոսներից և երբ Նրան աւերող և խորհրդաւոր ճակատադրին հլու հնազանդ Աստիւան և Գեներալիկոսն իրանք իրանց կոչում են Աստուծոյ խարազան և նաւը նստելիս ասում են իրանց դեկավարին. «Ի՞նչ առագաստները տանեն մեզ այն կողմ, դէպի ուր շնչում է Աստուծոյ բարկութիւնը» — կարո՞ղ ենք մենք արդեօք սորա մէջ չճանաչել պատժող Նախախնամութեան ներգործողութիւնը:

նրն և եթէ այս մենք մոռանայինք, արդեօք մեր փոխանակ նոյնը չէին պատմիլ ծխող աւերակներն, որոնք ամենուրեք նոցա արշաւանաց վկաներն ու նշաններն էին: Աերջապէս երբ մենք տեսնում ենք նորագոյն պատմութեան մէջ, որ բրիտոնեութեան դէմ մարտնչող և նրան մերժող բոլոր պետութիւնք անխուսելի կերպով լուծուում են և մեռնում, մինչդեռ լուսաւորութիւնը, յառաջադիմութիւնը, խղճի ներգործութիւնը, իսկական ազատութիւնը գոյութիւն ունեն միայն և եթ խաչի հովանեաց ներքոյ և այնտեղ, ուր Աւետարանն է ղեկավարում ազգերի կեանքն. երբ ամեն ինչ ապացուցանում է, ինչպէս դեռ նորերումս հրապարակաւ խոստովանեցաւ մեծ Հանրապետութեան նախագահը, Հանրապետութեան, ուր առանց ամաչելու խոստովանում են, որ դաւանում են կենդանի Աստուծոյ անունը*), երբ ամեն ինչ մեզ ապացուցանում է, որ արդարութիւնը բարձրացնում է ազգերին, իսկ մեղքը նոցա անկման պատճառ է լինում, ակներև է, որ մենք պէտք է բոլորովին կոյր լինէինք, որ ուրանանք Աստուծոյ նախախնամութեան ներգործութիւնն ազգերի պատմութեան վերայ եւ մռայլ օրերում իսկ, և որ նա է ուղարկում, ինչպէս երևեցաւ Նղիայի տեսեան մէջ, զարհուրելի մըրրիկն ու ամեն ինչ ջնջող կրակը: Այո՛, Աստուած թագաւորում է. այս պէտք է պնդել և բարձրաձայն քարոզել այն լուսաւորութեան առաջ, որ, գինեհարուած իւր յառաջադիմութեամբ նիւթական գործերի մէջ, անդադար արտայայտում է արհամարհող անտարբերութիւն, վիրաւորիչ արհամարհանք դէպի անտեսանելի աշխարհի իսկապէս գոյութիւն ունեցող երևոյթները. պէտք է նրան յիշեցնել, որ նա չէ կարող անպատիժ գործել և շատնալ առանց այդ բարձր աշխարհի և որ, երբ անտեսանելի աշխարհը չէ ճանաչուում ու բնդունուում, նորա տեղը բռնում են չարի զօրութիւնքը: Պէտք է յուշ ածել այդ լուսաւորութեան, որ Աստուծոյ դատաստանն արթուն է, չէ նիրհում, թէև երբեմն այսպէս թուում է և որ Աստուծոյն բաւական է միայն — նրան մոռացող ազգերին պատժելու:

*) Ակնարկ է հիւսիսային Ամերիկայի միացեալ Նահանգների նախագահ Ջոնսոնի շրջաբերականի վերայ.

Համար — լոկ մի օրով մատնել նրանց կրքերի չարութեան իշխանութեան, կրքերի, որոնց յուզումն երևում է նոցա մէջ, բաւական է մատնել նրանց նիւթապաշտութեան ալեաց մակընթացութեան, որին նա միայն կարող է ասել. «Դու աւելի առաջ չես կարող անցնել»: Պէտք է նրան յիշեցնել, որ Հասարակութեան բարձր դասի բարուց ապականութիւնն, որ երևում է յոյժ անչափ շռայլութեան մէջ, ստորին դասակարգի մէջ գրգռում է և յարուցանում աւտելութիւն և վայրենի կրքեր, որոնք, եթէ արձակութիւն գտնէին, այնպիսի զօրեղ բարոյական փոթորիկ կբարձրացնէին, որ Համեմատաբար այն փոթորիկն, որ տեսնում էր Քորեբի գլխից Եղիան, լոկ տղայական խաղալիք կթուէր:

Պէտք է ի վերջոյ յիշեցնել, որ Աստուած սուրբ է, որ Նորա սրբութեան վերայ կատակ անել անհնարին է և որ Նորա դատաստանն, ինչպէս իւրաքանչիւր մարդու վերաբերմամբ առանձնապէս, նոյնպէս և ազգերի վերաբերութեամբ անսուտ ճշմարտութիւն է:

Այո՛, Աստուած թագաւորում է պատմութեան մէջ. բայց եւ Հաւատարմով իսկ Նորա ամենազօր Նախախնամութեան, ինչպէս յաճախ մենք, պատմական դէպքերի հոսանքում, կորցնում ենք Նորա Նախախնամութեան Հետքերը:

Ինչպէս յաճախ այն, որ կատարւում է այս աշխարհումս, դառնում է մեզ Համար Լաբիրինթոս, որոյ մէջ մենք մոլորւում ենք: Եւ մինչև անգամ Աստուծոյ դատաւիճիւնների մէջ ո՛րքան շատ այնպիսի բաներ կան, որոնք մեզ Համար անբացատրելի են. Այսպէս՝ աւագ՝ ես տեսնում եմ, որ Նորա արդար բարկութեամբ յարուցած այս մրկով անմեղն էլ Հարուածուում է մեղաւորի Հետ, ես տեսնում եմ, որ որդիք տուժում են իրանց Հարց մեղաց Համար, տեսնում եմ, որ մի քանի սերունդ տանջուում է այն անարդարութեանց Համար, որ նոցանից առաջ կատարուել են, ես տեսնում եմ, որ ճակատադրական ճգնական բաղդը խորհրդաւոր կերպով ճնշում է երբեմն մասնաւոր մարդուն կամ ամբողջ ազգեր, ես տեսնում եմ բռնութեան և ճարպիկութեան յաղթանակն, այնինչ բարի ձեռնարկութիւնք ողնչանում են, այնպէս որ մի կողմից իմանալով, որ այս ամեն դէպքերը, մինչև անգամ այնպիսիք, որոնք

վրդովում են ինձ, թողլատրուում են Աստուծոյ կամքով, միւս կողմից ես զգում են նոյնպէս ակնյայտնի կերպով և այն, որ նոցա մէջ Աստուած կատարելապէս յայտնուած չէ:

Եւ ահա այս ժամանակ Նղիայի տեսած տեսիլը բերում է ինձ բարեբար և իսկ Աստուածային լոյս, որովհետեւ նա ցոյց տալով ինձ Աստուծոյ աշխարհին ուղարկած պատիժները, մի և նոյն ժամանակ ուսուցանում է նրանով ինձ, որ այս պատիժների մէջ Տէրը չէ տալիս Իրան ճանաչելու այնպէս, որպիսի նա է — այս տեսիլն ուսուցանում է ինձ, որ նորա ճանապարհների գաղտնիքն այլ բանումն է, որ բոլոր այդ գաղտնիքը — սիրոյ մէջ է, որը պատմական իրողութեանց ժամանակագրողը չէ կարողանում ինձ բացատրել, բայց որը (սէրը) Աստուած տալիս է ճանաչել Հոգւոյ լուծթեան խաղաղութեամբ, Հոգւոյ, որ ներողութիւն է ստացել և հաւատում է նորա խօսքին, լսում է նրան և նրանից ուսանում է:

Ամուր հաւատով պահեցէք այս մխիթարութիւնքն, ով տանջուող Հոգիք: Գուցէ դուք ներկայ ըոպէիս տանջուում էք փորձութեան ծանրութեան ներքոյ, կարծես իրօք Աստուած իւր բոլոր զօրութեամբ դարձել է ձեր դէմ և դուք ձեր կեանքի մէջ տեսած էք ձեր վերայ կատարուած այն ամենն, ինչ որ սարսափելի բան կալ Նղիայի տեսլեան մէջ: Կեանքի վշտերից ձեր յոյսերը յօդս ցնդել են, ձեր երջանկութիւնը խախտուել է ձեզ սիրելի էակի մահուան օրն և ձեր սիրտն անցնում է այն փորձութեան միջով, որ Ս. Գիրքը տանջանաց բովք է կոչում . . . : Ձեզ խորհուրդ էին տալիս այդ ձեզ սարսափեցնող հարուածների մէջ Աստծուն ճանաչել, բայց ձեր սիրտը զարհուրելով — դողում էր և Նղիայի պէս դուք դեռ սպասում էք . . . Յիրաւի դուք իրաւունք ունիք, որովհետեւ թեպէտ այդ փորձութիւնք հասան ձեզ ոչ առանց Աստուծոյ կամաց. բայց ոչ նոցա մէջ նա կ'յայտնէ ձեզ իւր կամքն և իւր խորհրդի գաղտնիքները . . . Հաւատացէք. մերձենում է այն օրն, երբ դուք կ'լսէք այն Դէպ օրս, ձայնն, որ յափշտակեց մարգարէի լսելիքը, Տիրոջ այն գաղտնի ձայնն, որ միայն վրդոված Հոգուն ներշնչում է խաղաղութիւն և լցնում է նրան անբացատրելի մխիթարութիւններով: Կ'լսէք դուք այս ձայնն և այն ժամանակ կ'ձա-

նաչէք, որ սէրն էր քար անկեան նախախնամութեան բոլոր ճանապարհներէի, որ միայն սէրը կարող է բացատրել ձեր վիշտերը, դուք այս կիմանաք, կհասկանաք և այն ժամանակ դուք, եղիայի նման, կխոնարհիք և ծածկելով ձեր երեսը կասէք: «Արդարև այստեղ է Տէրը»:

Նշեալք, տեսիլքից յետ, որոյ վերայ Նշիան նայում էր Քորեբի գագաթից, նա լսեց Տիրոջ ձայնն, որ ասում էր. «Դարձի՛ր քո ճանապարհովդ անապատի միջով Դամասկոս»: «Յետ դարձի՛ր» այս այն խօսքն էր, որ նա պէտք է լսէր, նա, որ վտանգի օրը թողեց իրան ցոյց տրուած պաշտօնի տեղը: Յետ գնա՛ քո ճանապարհովդ անապատի միջով, այն ճանապարհով, որ նա երբէք չպիտի կոխէր, որովհետև Տէրը նրան անապատը չէր կոչել: Դարձի՛ր նոցա մօտ, որոց առաջ դու պէտք է վկայես իմ մասին: Դարձի՛ր այնտեղ, ուր քեզ սպասում են ատելութիւնը, արհամարհանքն ու հալածանքը: Դարձի՛ր, որովհետև եթէ Նա ամրապնդեցի քո հաւատը և պահպանեցի քո թուլացած սիրտդ, երևելով քեզ սուրբ լերան վերայ, այդ նորա համար չէր, որ քո ոգին մնար այնտեղ ընկղմած խորհրդածութեանց մէջ, այլ նորա համար էր, որ աւելի զօրացած հոգով և աւելի քան երբ և իցէ հաւատարիմ գոլով իմ գործին, երթաս ծառայելու ինձ այս աշխարհում, որ ինձ մոռնում է և իրան կորցնում: Լսենք ուրեմն Աստուծոյ այս հրամանն և թող նա մեզ լինի զօրութիւն: Գուցէ մենք էլ այստեղ եկած ենք եղիայի նման ընկած ոգով և տրտնջալով, նորա նման կրկին անգամ մենք ճանաչեցինք Աստուծոյ ճանապարհներէ գաղտնիքը. բայց աւելի բաղդաւոր լինելով քան նա, մենք տեսանք սէրն, որ Յիսուս Քրիստոս յայտնեց աշխարհին. որ և է մեզ համար այն բարձր խօսքն ու կատարեալ բացատրութիւնն այն ամենի, ինչ որ պատահում է մեզ մեր կեանքում: Դառնանք ուրեմն, եղբարք, դառնանք և մենք կատարելու մեր պարտքը, դառնանք այն միլորեալ հոգիների մօտ, այն հասարակութեան մօտ, որ ունայնութեան է անձնատուր, այն չհաւատացող աշխարհն, որի առաջ, Աստուծոյ կամքն է, որ մենք նրան վկայենք:

Դառնանք այս աշխարհն, որպէս զի նորա մէջ լինենք հեզ, հոգ-

«ով զօրեղ, ճշմարտութեան հաւատարիմ, դառնանք, նորան հաղորդելով աւելի կենդանի հաւատ, աւելի լոյս — յոյս, աւելի ամուր և յարատե սէր: Դառնանք նորա մօտ և թող իմանայ այս աշխարհը, լսելով մեր խօսքը, տեսնելով մեր գործերն, որ մենք եղիայի նման բարձրացել ենք սուրբ լերան գլուխն և այնտեղ լըսել ենք Աստուծոյ ձայնը:

(Բերքէ).

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՍՏՐԿՈՒԹԵԱՆ ՎԻՃԱԿԸ ՀԻՆ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

ԵՒ

ՔՐԻՍՏՈՆԻՈՒԹԵԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐԱ ՎԵՐԱՅ.

(Շաբաթ—շաբաթ—թիշ)

Ստրկութեան ծագումն ընդհանրապէս մարդկային սեռի մէջ և մասնաւորապէս նորա սկիզբն հին Եւրոպական հասարակապետութեանց մէջ:

Բովանդակութիւն. Ստրկութեան ծագման դժուար խնդիրը լուծելու համար պէտք է դիմել նախնական ազգերի բարոյց և սովորութեանց:—

Քաղաքակրթութեան ստոր աստիճանի վերայ դտանվող վայրենի ազգերն աւելի լաւ են համարում սպանել իրանց յաղթուած թշնամիներին. քաղաքակրթութեան զարգացման հետ նոքա օգուտ քաղել են աշխատում իրանց գերիներէից, սրանց ստրկացնելով: Յունաստանում ստրկութիւնը ծագեցաւ նրանից, որ յաղթող եկաւորները ստրկացրին Եւրոպայի նուաճուած բնիկներին: